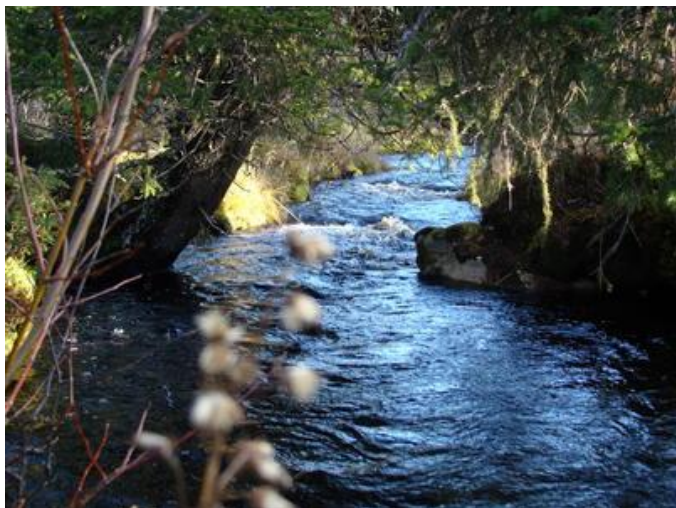

Bäcken

Ett litet kulturepos.

"Man ska inte ropa hej förrän man kommit över bäcken!" Låter de orden lika bekanta som "Många bäckar små, gör en stor å"?

De flesta, åtminstone många som vuxit upp på landet, har minnen av en bäck av betydelse från den tiden. Även jag! Min egen barndoms bäck rann bara några meter bakom boningshuset och hade sin upprinnelse i flera källsprång i berget strax ovanför. Många små rännilar samlade sig så småningom till en hel bäck med ständigt kallt friskt 4-5 gradigt vatten.

Den som fått uppleva något av självhushållets tid har säkert egna minnen av den stora betydelse bäcken hade för familjelivet. Själv minns jag med glädje särskilt våren. Det var alltid något speciellt med lövsprickningens tid.

Ena dagen kunde man se små isflak rinna förbi för att några dagar senare få se små videkissar och blommande sälg i snåren längs bäcken. Då var tiden inne att göra visselpipor och flöjter.

Några dagar ytterligare och det var små musöron på björkriset längs bäckravinen och då kom några bråda timmar för mor som skulle samla in årsbehovet av kvastris och vispris och ris till grytborstar och skurborstar. Då de tillfällena inträffade fick vi barn alltid vara med och hjälpa till. Det skulle ju av naturliga skäl alltid ske på tider då vi inte var i skolan. Men vi var roade av det och fick väl räkna det som en lektion i naturlära och hemkunskap.

Det var stor konst att förbereda riset och binda snygga och väl fungerande kvastar och vispar, och den konsten var för oss barn senare i livet inte tung att bära. Ormbunkarna längs bäckfåran stod ännu så länge bara som små knutna nävar strax över markytan men var tillhåll för en massa blod-sugande myggor.

Det hade fåglarna som kvittrade i buskarna och träden glädje av, men inte jag som tillhörde knäbyxfolket.

Detta fick väl till nöds uthärdas och ställas mot den härliga doften av vär och ljudet av oharklad fågelsång.

Mellan vårt hus och berget gick järnvägen förbi i höjd högt över hustaken. Där en bäck skulle ledas genom en järnvägsvall hade banbyggarna på sin tid lagt trummor av huggna granitblock med samma precision som för en husgrund. Så hade skett även med min bäck.

På högsommaren då vattenmängden i bäcken var som lägst, då var det ett nöje att vada genom den stora trumman. Nöjet låg väl mest i att det var förbjudet. Trumman kunde ju rasa ihop, hette det, och om det skedde var det slut på allt det roliga. Där bäcken mynnade ut ur trumman och banvallen, där hade mor sitt tvättställe och familjen sitt fina friluftsbad. Men både till klädtvätt och till kroppens tvagning behövdes prima hemkokad såpa.

Mor var från sin egen hemkunskap expert på såpkokning, och varje höst efter slakttiden satte hon igång med att koka såpa i grytan på tvättplatsen. Jag hade under flera år på 1920 och 30-talet som uppgift att gå till slakteriets bengrop och hämta en försvarlig mängd klövar av kalvar får och getter och en och annan koklöv. Det var viktigt för den färdiga såpan att det var fett endast från unga klövdjur som användes vid såpkoket. Klövfett hade en särdeles fin fettstruktur som

lämpade sig särskilt bra till såpa och salvor.

Tvättgrytan fylldes med klövar och vatten och kokades under ett par timmar till en simmig buljong. Koket fick sedan kallna över natten och nästa

morgon flöt den gulvita fettkakan högst upp i grytan lätt att ta bort. Grytan gjordes ren och nästa procedur tog vid.

Årets hopsparade förråd av aska från spis och bakugn skulle kokas ett par timmar i rikligt med vatten. Under koktiden gällde stor försiktighet så att inga stänk träffade huden. Ask-luten blev så stark att den kunde ge svåra brännsår. När den kokta askan var klar skulle luten silas genom en tjock jutesäck spänd över en tvättså och nu var det fråga om verkliga starkvaror.

Tredje proceduren tog vid, vilket innebar att det fina klövfettet skulle kokas ihop med en avpassad mängd av den starka luten till en fin och verkningfull såpa.

Det tog några av de två dagarnas timmar innan såpan var klar, men tiden betydde mindre då timpenningen för husmödrar ännu inte var uppfunnen. Lönen för mödan fick väl till dels bestå i nöjet att skrubba smutsen av en pojkkropp med en borste från vårens björkkvistar.

Under de varma somrardagarna fick bäcken också vara vårt förnämliga kylskåp. Vattnet var ju alltid kallt. En trälåda med lock och några borrarade hål för vattengenomströmningen en decimeter från lådans botten förankrades i bäcken.

Här förvarades både mjölk och grädde och annan mat i det kalla vattnet. Det var lika effektivt som våra moderna kylskåp och kostade inte ett öre i drift. Helt nära "kylskåpet" hade vi vårt vattenhål året om. Vi hade bäcken att tillgå när andra hade grävda brunnar där vattenledning saknades. Bäcken var således till för både arbete och rekreation, men framför allt till mycken glädje.

Bäckens porlande vatten är aldrig tyst. Inte ens under vintern. Då hörs det ständigt dova klucket under iskorpan. På våren hörs smällarna då isen brister och vårfloden ändrar ljudet till ett dån. På sommaren då bäcken lugnat ner sig något kommer istället fågelsången och lockropen från buskar och träd längs bäckfåran, tiden då vi samtidigt får se den gula Kabbelekan i bäckkanten.

Efter min barndoms bäck var jag också speciellt fascinerad av den blåsvarta trollsländan som svävade i luften. Den återkom troget varje år som om platsen var ett inmutat revir för just den arten. Sländan var så speciell med sina dubbla vingpar som ett dubbeldäckt flygplan. Det som de åren mest förvånade mig var att de kunde stå stilla i luften långa stunder och spana efter byte eller kanske en lämplig partner.

Skönheten i övrigt saknas inte på vintern heller. Naturens vinterskrud har sin egen speciella skönhet som andra årstider saknar.

Ingenstans kan man som efter en bäck i träd och buskar få se så vackra snö och iskristaller som just där om solen lyser på dem. Möjligen är det beroende på luftens fuktighet just där.

1930 fick min porlande bäck ytterligare en ny stor betydelse. Det var det året familjen fick den första radion.

En antenn skulle riggas upp mellan två höga träd och en jordledning skulle anslutas, och bäcken som flöt bara några meter från husväggen fick stå till tjänst.

En koppartråd mellan radion och en pensionerad kopparpanna grävdes ner i bäcken och jordledningen var säkrad. Bäckens och radion gjorde omedelbar succé. Nu hörde vi bäckens brus från högtalaren, och inte nog med det, vi hörde fågelkvitter från fåglar vi aldrig sett eller hört förut.

Harklingar och stönanden hördes då Amelita Galli-Cursi under grammofontimmen på kvällen sjöng sina koloraturarior, eller suckarna då Sven-Olof Sandberg sjöng Mor lilla mor, vem är väl som du?

Vad hade radion varit om bäcken inte funnits? Man ska aldrig ropa hej för-rän man lämnat bäcken, så sant så sant!